

Bevezető a Gyarmathy Lívia összeállításához

Az utóbbi időben a *Metropolis* régi adósságának törlesztésébe fogott azzal, hogy megkezdte magyar női filmkészítők munkásságának feltárását és bemutatását. 2023-ban két lapszámot is szenteltünk a témának, amikor előbb Enyedi Ildikó életművét mutattuk be (2023/1. szám), majd pedig egy összeállításban a magyar filmgyártás női alkotóiról – vágók, kísérleti filmesek, dokumentumfilm-készítők – közöltünk írásokat (2023/3. szám – Nők a magyar filmgyártásban).

A *Metropolis*nak a kezdetektől fogva fontos küldetése volt, hogy kevésbé feldolgozott szerzői életműveknek is helyet adjon tematikus lapszámaiban. Sajnálatos módon, hazánkban minden női rendező életműve kifejezetten ebbe a kategóriába tartozik, bárkit is választunk, hiánypótló munkát végzünk. Reméljük, hogy ez a sorozatunk is hozzájárulhat ahhoz, hogy női filmkészítőink az általuk megérdemelt helyre kerülhessenek a magyar filmtörténetben és a filmes köztudatban.

Jelen számunkat e törekvés jegyében Gyarmathy Lívia munkásságának szenteljük, aki annak a második világháború után a magyar filmben megjelenő és – hasonló időszakban történő fellépésük miatt akár – az első magyar filmrendezőnő-nemzedéknek is tekinthető csoport tagja volt, amelyhez Mészáros Márta, Elek Judit és Ember Judit is tartozik. Habár elmondható róla, hogy a közelmúltig, egy monografikus jellegű Mészáros Márta-kötet megjelenéséig (Gyöngyösi Zoltán: *Mészáros Márta*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2023.) ő volt az egyetlen filmrendezőnőnk, akiről (nagyon) kis monográfia jelent meg (Fábián László: *Gyarmathy Lívia*. Budapest: Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, 1982.), mégis azt kell mondanunk, hogy életműve tudományos értelemben javarészt feldolgozatlan. A jelen számban közölt írások – melyek szerzői között a magyar filmkritika és filmtudomány három generációjának képviselőit találjuk – ezt a hiányt próbálják enyhíteni.

Bakos Gábor Gyarmathy költői dokumentarizmusát járja körül szövegében néhány film elemzésén keresztül, hogy bemutassa, miként képez hidat munkássága a Budapesti Iskola és bizonyos kortárs dokumentumfilm-törekvések között. Müllner András izgalmas szövege a *Koportos* című alkotás értelmezésében túllép a roma-ábrázolás és a Budapesti Iskolához való viszony megskót kérdésein, és a kritikai fehérségkutatás szemszögéből értelmezi a film kritikai fogadtatását. Milojev-Ferkó Zsannett írásának koncepciója a Gyarmathy életmű azon jellegzetességéből táplálkozik, mely szerint a dokumentum és a fikció nem választható szét, ezek szerves összefüggése nemcsak egyes filmekben, de az életmű szintjén is meghatározó. Így az 1960-as és 70-es évekből származó dokumentum- és fikciós munkákat együttesen vizsgálja, hogy motivikus mintázatokat, témavarációkat mutasson fel főként a nemzedéki tematikát és a társadalmi kontextus kérdését előtérbe állítva. Gelencsér Gábor írása pedig kifejezetten a késői játékfilmekben felismerhető „rendszervesztés” motívumból kiindulva járja körül a fikciós filmek társadalmi érzékenységének jellemzőit.

Végül, de nem utolsósorban, nagy örömünkre szolgál, hogy tudomást szereztünk Zalán Vince sajnálatosan félbemaradt projektjéről, amelynek elkészült részét a jelen szám zárásaként publikáljuk. Zalán 2021 nyarán beszélgetéseket folytatott Gyarmathyval egy életműinterjú létrehozásának érdekében, ami aztán a rendező művészetét bemutató monográfia gerincét adhatta volna. Sajnos egészségügyi és családi problémák miatt az interjú-sorozat félbeszakadt, és Gyarmathy Lívia 2022. május 25-én elhunyt. Az itt közölt szöveget még olvasta, javította. Nagyon köszönjük Zalán Vincének, hogy az interjú rendelkezésünkre bocsájtotta. Töredékes mivoltában is fontos; izgalmas emléket állít Gyarmathy művészetének, személyiségének.

A szerkesztők

Gyarmathy Livia (MTI Fotóarchívum)